

pod red. zespołu edukacji kulturalnej Ceo

Uczniowie dyskutują i debatuja

Czy łatwo jest zachęcić uczniów do dyskusji po projekcji filmu?

Jak opracować pytania, zorganizować i moderować dyskusję?

Milczą? Co robić?

Właśnie wspólnie z uczniami obejrzelicie przejmujący film. Zapala się światło, rzucasz pierwsze pytanie. W klasie zapada cisza. Mimo tego, że wydawało Ci się, że film podoba się uczniom, że robi na nich duże wrażenie, nie mają teraz oni nic do powiedzenia. Dlaczego tak się dzieje?

Odpowiedź może być zaskakująco prosta. Oglądając półtoragodzinny film w ciemnej sali kinowej (lub w zaciemnionej sali lekcyjnej), widz wpada w rodzaj snu na jawie. Z badań wynika, że w takiej sytuacji częstotliwość fal mózgowych zmniejsza się, następuje wyciszenie umysłu, pojawiają się marzenia. Z takiego stanu wyjść od razu nie jest łatwo. To jedna z pierwszych przyczyn, dlaczego zaraz po wyłączeniu projektora i zapaleniu światła nie jesteśmy w stanie formułować jasno myśli i niechętnie się wypowiadamy. Dlatego po projekcji filmu warto dać uczniom czas, zrobić krótką przerwę. Poczekać na odpowiedni moment.

Rozmowy nie zaczynamy od trudnych, merytorycznych pytań, wymagających przytaczania i kojarzenia faktów. Zaczynamy od zebrania pierwszych wrażeń, opisanie uczuć, jakie w nas wywołał obraz filmowy.

Każdy uczeń powinien mieć szansę „wyładowania” skumulowanych emocji. Pozwólmy im mówić, mogą to być wypowiedzi chaotyczne, emocjonalne, nie do końca przemyślane. Nie komentujemy, nie oceniamy – każdy widz ma prawo przeżyć film na swój własny sposób. Dla zachęty możemy także opowiedzieć o swoich emocjach. Dzięki takiemu wprowadzeniu uda

nam się wyładować napięcie panujące wśród uczniów i przejść do dalszej pracy. Swobodny ton i temat rozmowy zachęci uczniów do dalszych wypowiedzi.

Krótkie wprowadzenie

Zdarza się, że film okazuje się zbyt trudny w odbiorze, że młodzież nie wypowiada się na zadane przez nas pytanie, bo boi się ośmieszenia. Młodzi nie są pewni, czy dobrze odczytują treść lub kontekst filmu. W takim wypadku lepiej przed dyskusją (lub przed projekcją filmu) zrobić krótkie wprowadzenie. Przygotujmy pogadankę, w której podamy uczniom podstawowe fakty, konteksty historyczno-społeczne, ciekawe anegdoty. Pokazując filmy z „Filmoteki Szkolnej” skorzystać możemy z wiadomości opracowanych w ramach programu i opublikowanych w broszurach i na stronie internetowej. Sondujmy stan wiedzy młodzieży, czasami dla nas oczywiste fakty mogą być dla młodego pokolenia zupełnym *novum*. Uczeń powinien otrzymać wszystkie niezbędne narzędzia i informacje, żeby mógł swobodnie formułować argumenty w dyskusji.

Tematów do dyskusji po obejrzanym filmie można wymyślić nieskończoną ilość – zależnie od celów lekcji, poziomu naszej klasy – możemy je dowolnie dobierać. Autorzy programu *Filmoteka Szkolna* ułatwili nam to zadanie dołączając do każdego filmu w opublikowanych broszurkach zestaw pytań do dyskusji. Takie pytania znajdziemy również na stronie pod każdą z 26 opracowanych lekcji z filmem.

Dyskusja jako metoda

Dyskusja to metoda nauczania polegająca na wymianie zdań między nauczycielem a uczniami lub między samymi uczniami. Jej celem jest nauka porozumiewania się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia, przygotowania do publicznych wystąpień, efektywnej pracy w grupie, podejmowania decyzji, rozwiązywania konfliktów, budowania więzi międzyludzkich.

Temat dyskusji powinien być kontrowersyjny i wzbudzać zainteresowanie uczniów. Powinien być tak sformułowany, aby uniemożliwiał jednoznaczne oceny, np.: „Ryszard Siwiec (film „Usłyszcie mój krzyk”) to ofiara, czy bohater?” lub „Kim byłby Maciek z „Popiołu i

Diamentu” Andrzeja Wajdy, gdyby przeżył?”. W wyniku dyskusji nie trzeba wcale dojść do jednej odpowiedzi, chodzi raczej o dogłębne omówienie problemu z różnych perspektyw.

Stopień ingerencji nauczyciela w wypowiedzi uczniów zależy od przyjętego modelu, jednak w każdej sytuacji konieczne jest przestrzeganie przyjętego kanonu poprawności języka i kultury słowa, a także pilnowanie, aby dyskutanci nie zbaczali z tematu. Każda dyskusja powinna się zakończyć podsumowaniem, czyli omówieniem rezultatów i jej przebiegu. Taka rekapitulacja pozwala także uczniom nabrać pewnego dystansu do własnych, niekiedy bardzo emocjonalnych i skrajnych wypowiedzi.

Zagrożenia:

- „zmonopolizowanie” dyskusji przez kilku najbardziej aktywnych uczniów,
- „rozmycie się” w dygresjach – nauczyciel musi stale pilnować, by uczniowie nie odbiegali od tematu,
- osobiste docinki, agresja – niektórzy uczniowie, by utrudnić oponentom przedstawienie ich racji, ośmieszają ich, podejmują ataki osobiste, izolują od grupy itp. W takim przypadku nauczyciel powinien reagować zdecydowanie,
- brak zaangażowania ze strony dyskutantów.

Uczniowie sami wybierają temat

Dobrze byłoby, gdyby uczniowie dostali szansę na samodzielne sformułowanie tematów do dyskusji. Wówczas będą bardziej zaangażowani i aktywni.

Aby wybrać temat do dyskusji możesz zastosować jedną z metod:

1. Burzę mózgu
2. Mapę myślową
3. Dywan pomysłów

W pierwszym etapie pracy warto podzielić uczniów na mniejsze grupy. O ile łatwiej jest nam się wypowiadać się w wąskim gronie 3-5 osób niż stanąć przed większym audytorium. Praca i dyskusja w grupie zaktywizuje uczniów, ośmieli ich, a klasowych „milczków” zachęci

do wypowiedzi. Później liderzy grup mogą przedstawić wypracowane tezy i argumenty przed całą klasą. Może, po takim wstępie, uda wam się porozmawiać w większym gronie. Stopniujemy wymagania, powoli wprowadzamy uczniów do rozmowy, oddajemy w ich ręce decyzję o wyborze tematu i kierunkach dyskusji.

Ciekawym pomysłem na dyskusję po filmie jest także dyskusja organizowana na zasadzie open space. Na początku dyskusji wyjaśnij uczniom, na czym ona polega. Później przedstaw kilka tematów do dyskusji (uczniowie wcześniej mogli samodzielnie sformułować tematy). Młodzi sami dzielą się na grupy według tematów, które najbardziej ich interesują. Udział w dyskusjach jest dobrowolny do tego stopnia, iż można dyskusje w każdej chwili opuścić i dołączyć do innej grupy, która pracuje nad innym tematem. Z każdej dyskusji uczniowie sporządzają krótki raport, który następnie przedstawiają na forum.

Moderowanie dyskusji

Każda dyskusja przebiega w kilku fazach. Zwykle moderuje ją wyznaczona do tego osoba – nauczyciel lub uczeń. Jaka jest rola moderatora w kolejnych fazach?

Faza początkowa – inicjowanie dyskusji

- Sprecyzowanie tematu.
- Zaznajomienie uczestników z metodą dyskusji i ramami czasowymi.
- Impuls do startu.

Faza rozwoju dyskusji

- Okazywanie zainteresowania – kontakt wzrokowy, słuchanie w skupieniu.
- Dopuszczenie do swobodnej wymiany zdań.
- Pilnowanie czasu i głównego wątku.
- Jeżeli to konieczne przeformułowanie i wyjaśnianie pytań i wypowiedzi uczestników.
- Podsumowanie kolejnych etapów dyskusji.

Faza końcowa – podsumowanie

- Podjęcie decyzji o zakończeniu dyskusji, zasygnalizowanie końca.
- Zreasumowanie w kilku zdaniach przebiegu dyskusji.
- Udzielenie informacji zwrotnej dyskutantom (nie oceniaj kolegów/uczniów, oceniaj konkretne zachowania, nie osoby, jasno oddzielaj spostrzeżenia od przypuszczeń i domysłów, mów jedynie o swoich odczuciach, podkreślaj pozytywy).
- Podziękowanie i pożegnanie.

Techniki moderowania dyskusji

- Powtarzanie wypowiedzi „Jeśli dobrze zrozumiałem, mówiłeś...” – pozwala nawiązać kontakt z uczestnikiem, zachęca do dalszego udziału, podkreśla wagę słów.
- Zaproszenie wprost – „A co ty o tym myślisz, Marcinie?” angażuje „milczków”.
- Pytanie na pytanie – „Dlaczego o to właśnie pytasz?” umożliwia rozwinięcie wątku, zgłębienie tematu.
- Odbicie piłeczki „A co wy o tym myślicie” – zaangażuje większą ilość osób w dyskusję.
- Powtarzanie pytania – zwrócenie uwagi dyskutantów na ważne informacje i wątki.

Pamiętaj!

Daj czas dyskutującym uczniom na odpowiedź. Nie spiesz się, powtórz pytanie, przeformułuj, wróć później do pytania, które jest dla ciebie ważne. Podkreślaj wagę każdej wypowiedzi. Podążaj za rozwojem dyskusji, nawet jeżeli pierwotnie zakładałeś, że potoczy się ona inaczej. Może wspólnie dojdziecie do jeszcze ciekawszych wniosków.

Różne możliwości organizacji dyskusji

Dyskusja sokratejska

Jest formą intelektualnej rozmowy skupionej wokół pewnego tekstu – eseju, raportu, wiersza, filmu, obrazu, artykułu prasowego, itp. Nauczyciel wybiera tekst, uczniowie zapoznają się z nim, a następnie dyskutują siedząc w kręgu. Dyskusja sokratejska koncentruje się przede

wszystkim na zadawaniu pytań, które pomagają ustalić rozmaite znaczenia, ukryte w omawianym dziele i odnieść się do nich w sposób krytyczny. Zmierza do tego, aby to, co było niejasne, stało się jasne, a to, co nie ma przyczyn, znalazło swoje uzasadnienie. Dyskusja sokratejska jest dochodzeniem do prawdy. Rozwija tolerancję wobec niejednoznaczności i umiejętność interpretacji złożonych tekstów kultury.

„Akwarium”

Kilka osób siedzi w kręgu i prowadzi dyskusję na wybrany temat. Pozostałe osoby siedzą wokół nich i są obserwatorami. Ich zadanie to analizowanie przebiegu dyskusji – doboru i skuteczności argumentacji, respektowania zasad regulaminowych, innych zachowań oraz ogólnego przebiegu dyskusji. Później dyskutanci i obserwatorzy zamieniają się rolami. Intencją dyskusji typu „akwarium” jest wzajemne uczenie się, a nie wyłapywanie błędów dyskutantów.

Dyskusja panelowa

Temat w dyskusji panelowej jest dyskutowany przez wyznaczoną grupę, czyli „panel”, którym kieruje osoba zwana moderatorem. Grupa wcześniej przygotowuje się do dyskusji i ustala dokładnie, co ma być powiedziane. Ciekawiej jest przy kontrowersyjnych wypowiedziach.

Pierwsza część dyskusji jest starannie przygotowana. Prowadzący ją moderator na ogół wie, co panelista ma do powiedzenia i kieruje wypowiedziami trochę jak dyrygent orkiestrą. Druga część spotkania jest otwarta dla uczestników z sali. Mogą oni zadawać pytania panelistom i komentować ich wypowiedzi, a także prezentować własny punkt widzenia. Moderator udziela głosu publiczności i panelistom. Na zakończenie krótko podsumowuje, co zostało powiedziane, dodając lub nie swój komentarz.

Dobrze przeprowadzona dyskusja panelowa nigdy nie kończy się jednoznacznym osądem, lecz pozostawia każdemu z uczestników poczucie, że może sam na podstawie różnych głosów wyrobić sobie zdanie.

Dyskusja plenarna

Jest to swobodna dyskusja kilkunastu – kilkudziesięciu osób (skuteczna wymiana poglądów możliwa jest jednak w grupach nie większych niż 20-30 osób). Pozwala uczniom zaprezentować swoją wiedzę i przemyślenia. Prowadzący otwiera dyskusję, przedstawia jej plan, zachęca do zabierania głosu, czuwa nad czasem wypowiedzi, przypomina o kulturze dyskusyjnej, podkreśla przechodzenie do kolejnych punktów dyskusji, podsumowuje etapy dyskusji, a potem jej całość.

Dyskusja z zaproszonym gościem

Pierwsza część spotkania (nie powinna być zbyt długa) należy do zaproszonej osoby, a w drugiej uczestnicy zadają pytania, komentują to, co wcześniej usłyszeli. Gość odpowiada na pytania, wyjaśnia wątpliwości, podaje źródła, z których można się dowiedzieć czegoś więcej.

Dyskusja punktowana

Umożliwia koncentrację zarówno na treściach merytorycznych w wypowiedziach uczestników, jak i ich zachowaniach, jako dyskutantów. Ćwiczy umiejętność prowadzenia dyskusji w kulturalny sposób, tak aby nikomu nie przerywać, nikogo nie obrażać, nie monopolizować dyskusji i cały czas mieć poczucie panowania nad sytuacją, w której się uczestniczy.

W dyskusji uczestniczy 4-8 uczniów. Siadają w kręgi tak, by pozostali uczniowie w klasie dobrze ich widzieli. Dyskutujący powinni mieć możliwość patrzenia na wywieszony na ścianie plan dyskusji, a także zasady punktacji, wypisane na planszy. Punkty dodatnie uczeń może otrzymać za prezentację wiedzy merytorycznej, punkty ujemne zaś za sposób dyskusyjny (patrz arkusz oceny dyskusji punktowanej). Plan dyskusji może być podany przez nauczyciela lub ustalony wspólnie z uczniami. Porządkuje on rozmowę i ułatwia śledzenie jej przebiegu...

Zasady dyskusji:

- nauczyciel nie powinien ingerować w rozmowę uczniów, jego zadaniem jest przyznawanie punktów za indywidualny wkład ucznia do dyskusji – mogą mu w tym pomagać pozostali obserwatorzy, ale decyzja należy do nauczyciela;

Filmoteka Szkolna

- wskazanie ewentualnych błędów rzeczowych lub błędów w rozumowaniu należy głównie do uczestników dyskusji;
- po zakończeniu dyskusji nauczyciel podsumowuje zarówno jej przebieg, jak i przedstawione w niej treści;
- nauczyciel ustala czas trwania dyskusji (8-20 minut) w zależności od tematu i wieku uczniów.

Arkusz oceny dyskusji punktowanej

KRYTERIA OCENY	PUNKTY	UCZESTNICZY			
		1	2	3	4
Podanie faktów i informacji	+3				
Wciągnięcie do dyskusji innej osoby	+2				
Komentarz do czyjejs wypowiedzi, uzupełnienie informacji, wyjaśnienie błędu	+3				
Przerywanie wypowiedzi innym	-3				
Monopolizowanie dyskusji	-3				
Niewłaściwe uwagi o charakterze personalnym	-3				
Przeproszenie za niewłaściwe zachowanie	+1				
RAZEM PUNKTÓW					

Debata „za i przeciw”?

Debatę stosujemy wtedy, gdy chcemy, aby uczniowie spojrzeli na ten sam problem z dwóch różnych punktów widzenia, przeanalizowali go, a następnie podjęli decyzję.

Nauczyciel przygotowuje uczniów merytorycznie do dyskusji lub wskazuje materiał, na podstawie którego powinni się przygotować, udziela wskazówek, słucha uważnie wypowiedzi uczniów, ale ich nie komentuje (co wymaga samodyscypliny, bo wielu nauczycieli ma taką tendencję), zachęca uczniów do dyskusowania z kolegami i koleżankami, a nie z nauczycielem, ewentualnie pilnuje czasu oraz stoi na straży ustalonych zasad rozmowy.

Wskazówki dla nauczycieli

- Nauczyciel określa reguły debaty (np. 10 min. na przygotowanie argumentów, po 5 na ich przedstawienie przez oba zespoły, po 5 na dyskusję z nimi, pytania z sali, głosowanie na koniec itp.).
- Nauczyciel wybiera temat na tyle kontrowersyjny, aby oba stanowiska były możliwe do obrony).
- Nauczyciel dzieli klasę na 2 dyskutujące strony:
  - zwolenników tezy
  - przeciwników tezy.
- W zależności od koncepcji uczniowie mogą najpierw przygotowywać argumenty i dowody tylko na rzecz swojego stanowiska lub przygotować się do obrony obu poglądów, a dopiero kilka dni przed debatą losować stanowisko, którego będą ostatecznie bronić. Jeżeli klasa jest zbyt liczna, możemy wprowadzić grupę obserwatorów.
- Debata jest kierowana – może ją prowadzić nauczyciel, uczeń lub dwóch uczniów. Do ich zadań należy otwieranie dyskusji, przydzielanie i odbieranie głosu w razie przekroczenia limitu czasu, czuwanie nad kulturą dyskusji.
- Debatujące strony przedstawiają argumenty wspierające ich stanowisko. Siedzą po dwóch przeciwnych stronach Sali.
- W podsumowaniu i ogólnej ocenie debaty można uwzględnić następujące pytania:
  - Jakie argumenty okazały się najbardziej przekonujące?
  - Czy ktoś dał się przekonać i zmienił swoje zdanie?
  - Jakie nowe ciekawe poglądy usłyszeliście po raz pierwszy?
  - Co należy ulepszyć w kolejnej debacie?
- Jeśli nauczyciel chce pomóc debatującym stronom znaleźć płaszczyznę porozumienia, może poprosić, aby każda z grup spróbowała znaleźć wśród argumentów grupy przeciwnej chociaż jeden taki, który mogłaby zaakceptować.

Praktyczne wskazówki dla uczniów:

- trzymać się blisko tematu,
- starać się udowodnić i przeforsować własne stanowisko,

- próbować przewidzieć strategię przeciwnika,
- rozpoczynać wystąpienie od najsilniejszego argumentu,
- należy łączyć argumenty w logiczną całość,
- używać różnorodnych argumentów,
- popierać argumenty dowodami, np. danymi statystycznymi, poglądami autorytetów, ustaleniami badaczy,
- słuchać uważnie i notować argumenty strony przeciwnej, by formułować kontrargumenty i szukać słabego punktu przeciwnika,
- nie mówić zbyt szybko, stosować pauzy,
- nie czytać z kartki; odczytywać tylko cytaty i dane statystyczne,
- gestykulować oszczędnie.

Obserwatorzy

Posługują się specjalnymi kartami oceny, wskazując słabe i mocne strony debaty, popełnione błędy, dobre argumenty itd. Decydują, np. w głosowaniu, czyje argumenty okazały się bardziej przekonujące i czy teza debaty została obroniona. Moment głosowania często jest ukoronowaniem debaty. Debata „za i przeciw” rozwija umiejętność:

- poszukiwania i porządkowania informacji,
- logicznego myślenia i argumentowania,
- uważnego słuchania i precyzyjnego wysławiania się,
- weryfikowania własnych, często powierzchownych poglądów.

Główne niebezpieczeństwa wiążące się z debatą jako metodą edukacyjną:

- jedna ze stron może czuć się przegrana,
- jedna ze stron może być niezadowolona z decyzji obserwatorów,
- uczniowie mogą nie identyfikować się ze stanowiskiem, którego muszą bronić,
- mogą pojawić się negatywne emocje związane z tematem,
- może pojawić się niezdrowa rywalizacja.

Debata oksfordzka to jeden z wariantów debaty „za i przeciw” o ściśle określonych regulach.

- Temat powinien być sformułowany w czytelny i jednoznaczny sposób.
- Uczestnicy zabierają głos na przemian, zawsze rozpoczyna przedstawiciel zespołu broniącego tezy.
- W czasie debaty głos mogą zabierać słuchacze, jasno określając, którego punktu widzenia bronią, mogą również zadawać pytania.
- Wybrany wcześniej marszałek pilnuje przestrzegania czasu wypowiedzi.
- Kulminacyjny moment dyskusji to głosowanie – słuchacze decydują wtedy, która teza była prezentowana w bardziej przekonujący sposób.

Członkowie obu ekip powinni siedzieć naprzeciw siebie, słuchacze-zwolennicy ich tez – za nimi. Na ławach ustawionych prostopadle do debatujących stron zasiadają słuchacze niezdecydowani. W przeciwległym końcu sali, najlepiej na podwyższeniu zasiadają marszałek i sekretarz debaty. Uczestnicy mogą zmieniać miejsca tylko w przerwach pomiędzy wystąpieniami.

Podsumowanie dyskusji

Podsumowanie jest bardzo ważnym elementem dyskusji. Warto o tym pamiętać, szczególnie dlatego, że na pewno będzie na nie brakować czasu – dyskusja wciąga, zarówno uczniów, jak i nauczyciela! Tymczasem bez podsumowania efekty dyskusji będą dla biorących w niej udział trudne do uchwycenia, a emocje, jakie wyzwala, mogą przysłonić jej wartość merytoryczną. Jeśli dyskusja była emocjonująca, chwila poświęcona na podsumowanie pomoże uczniom ochłonąć i zmusi ich do skupienia się na jej treściach, wartościach intelektualnych, jakie przyniosła. Można to zadanie powierzyć jednemu lub kilku uczniom – należy wtedy przypomnieć im o konieczności zachowania bezstronności. Pomoże w tym z pewnością wyłączenie ich z debaty i nadanie statusu obserwatorów.

Filmoteka Szkolna

W tekście wykorzystano:

- Łukasz Michalski *Dyskusje i debaty – wybrane rodzaje*, CEO, www.ceo.org.pl
- Ewa Brudnik, Anna Moszyńska, Beata Owczarska *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie*, Kielce 2003